

Η Susanna Vogt (Σουζάννα Φογκτ) εκπροσωπεί το γραφείο Konrad-Adenauer-Stiftung (Κόνραντ-Αντε-νάουερ-Στίφτουγγκ) στην Αθήνα.

ΥΠΟ ΠΙΕΣΗ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Susanna Vogt

Η Ελλάδα βρίσκεται από το 2010 στην πιο σοβαρή οικονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση της πρόσφατης ιστορίας της. Τα οικονομικά στοιχεία είναι ανησυχητικά: στο διάστημα των έξι χρόνων της κρίσης η χώρα έχει χάσει περισσότερο από το 25 τοις εκατό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της. Πάνω από το 27 τοις εκατό των Ελλήνων είναι άνεργοι – στις ηλικίες κάτω των 25 ετών η ανεργία έχει φτάσει πλέον σε ποσοστό άνω του 60 τοις εκατό. Την ίδια στιγμή, η «κοιτίδα της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους» βρίσκεται προ σημαντικών δημοσιονομικών και διαρθρωτικών αναπροσαρμογών. Για να σώσουν το ελληνικό κράτος από τη χρεοκοπία και να εμποδίσουν την έξοδο της χώρας από την ευρωζώνη, οι ευρωπαίοι εταίροι καθώς και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) έχουν από το 2010 παράσχει σε δύο πακέτα διάσωσης δάνεια 240 δις ευρώ περίπου. Τα δάνεια συνδέονται με την εκπλήρωση μεταρρυθμιστικών όρων: αυτοί αφορούν τόσο στον κρατικό προϋπολογισμό, που στο βαθύτερο σημείο της κρίσης ήταν χρεωμένος με πάνω από το 160 τοις εκατό του ΑΕΠ, όσο και σε πολλές διαρθρωτικές προσαρμογές στο δομικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας και διοίκησης. Οι μεταρρυθμιστικοί όροι συμφωνήθηκαν σε δύο «Μνημόνια Κατανόησης» (Memorandums of Understanding – MoU) μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της «τρόικας», αποτελούμενης από Εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του ΔΝΤ.¹

1 | Πρβλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "The Economic Adjustment Programme for Greece, Occasional Paper No. 61", 59 ff., http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp61_en.pdf [18.04.2013]; ομοίως "The Second Economic Adjustment Programme for Greece, Occasional Paper No. 94", 03/2012, 123 ff., http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2012/pdf/ocp94_en.pdf [18.04.2013].

Τα μέτρα που έχουν καταστεί αναγκαία στην Ελλάδα είναι, ως προς το πλαίσιο τους και την πίεση χρόνου με την οποία πρέπει να εφαρμοστούν, μοναδικά στον κόσμο του ΟΟΣΑ.² Οφείλονται ωστόσο στο γεγονός ότι κάποιες μεταρρυθμίσεις έπρεπε να έχουν γίνει προ δεκαετιών. Με τις μεταρρυθμίσεις που δεν έκανε σε αυτό το διάστημα, η Ελλάδα έχασε συγκρινόμενη σε ευρωπαϊκό επίπεδο τόσο μεγάλο μέρος της ανταγωνιστικότητάς της, ώστε να αποτελεί στο βαθύτερο σημείο της κρίσης την πιο αδύναμη οικονομία της ζώνης του ευρώ.³ Είναι σημαντικό στην περίπτωση αυτή το γεγονός ότι η οικονομική κρίση της Ελλάδας είναι στενά συνδεδεμένη με μία πολιτική κρίση – η οποία έθεσε εν μέρει τις βάσεις και για την κακή οικονομική κατάσταση. Μέσα σε διάστημα τεσσάρων ετών η κατάσταση έχει επεκταθεί σε μία κοινωνική κρίση, η αντιμετώπιση της οποίας θα επηρεάζει τη χώρα για πολλά χρόνια ακόμα ως προς την ικανότητα δράσης και τη δημιουργία πολιτικής.

Μέσα σε διάστημα τεσσάρων ετών η κατάσταση έχει επεκταθεί σε μία κοινωνική κρίση, η αντιμετώπιση της οποίας θα επηρεάζει τη χώρα για πολλά χρόνια ακόμα ως προς την ικανότητα δράσης και τη δημιουργία πολιτικής.

ΑΝ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ...

Από το 2010, η ελληνική πολιτική δεν γνωρίζει πια άλλο θέμα, παρά μόνο την προς επίλυση μεταρρυθμιστική ατζέντα: η σταθεροποίηση του κρατικού προϋπολογισμού και οι διαρθρωτικές αναπροσαρμογές στην οικονομία και τη διοίκηση έχουν ουσιαστικά εκτοπίσει όλα τα άλλα ενδο- αλλά και εξω-πολιτικά θέματα από την ημερήσια διάταξη. Είτε πρόκειται για γενική κάλυψη των ΜΜΕ, ανακοινώσεις από κυβερνητικά στελέχη, δημόσιες συζητήσεις, διαδηλώσεις ή ακόμα και επισκέψεις ξένων αξιωματούχων, η δημόσια διοίκηση και οι δημόσιες συζητήσεις ασχολούνται μόνο με τα μεταρρυθμιστικά μέτρα. Το ίδιο ισχύει και με τις θέσεις και τα προγράμματα των ελληνικών κομμάτων: το βασικό κριτήριο διαφοροποίησης δεν είναι αν βρίσκονται δεξιά ή αριστερά, αν είναι φιλελεύθερα ή σοσιαλιστικά, συντηρητικά ή προοδευτικά. Στο έκτο έτος της

2 | Πρβλ. Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) "Greece: Review of the Central Administration", OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, 2011, 38 ff.

3 | Πρβλ. Klaus Schwab (Κλάους Σβαμπ), *The Global Competitiveness Report 2012-2013*, World Economic Forum 2012, 28 und 180 ff., http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf [18.04.2013].

κρίσης η διάκριση εξακολουθεί μάλλον να είναι «υπέρ ή κατά του μνημονίου», όπως καλούνται οι μεταρρυθμιστικές συμφωνίες στα ελληνικά. Παρόλο που η πόλωση σε σύγκριση με την προεκλογική περίοδο του 2012 έχει ελαφρώς υποχωρήσει, τα κόμματα ακόμα ερίζουν για το εύρος και την ταχύτητα των μεταρρυθμίσεων που πρέπει να γίνουν.

Ο Αλέξης Τσίπρας από τον ΣΥΡΙΖΑ (με τον Γκρέγκορ Γκίζι): Η άρνηση της πραγματικότητας από την πλευρά των αντιπάλων της μεταρρύθμισης είναι εντυπωσιακή. Πηγή: Die Linke im Bundestag, flickr (CC BY-NC-SA).

Μετά τον δεύτερο γύρο των βουλευτικών εκλογών του 2012, ένας τρικομματικός συνασπισμός με ευρεία πλειοψηφία έχει για πρώτη φορά αναλάβει την ευθύνη διακυβέρνησης της χώρας. Αυτός υλοποίησε τελικά το πολιτικό μήνυμα –που από το 2010 εκκρεμούσε– για υπερκομματική συνεργασία στη μεταρρυθμιστική διαδικασία – γεγονός εντελώς ασυνήθιστο για την Ελλάδα. Προηγουμένως, όλοι οι εμπλεκόμενοι πολιτικοί παράγοντες, είτε ήταν στην κυβέρνηση είτε στην αντιπολίτευση, είχαν επανειλημμένα αμφισβητήσει το νόημα και την ανάγκη των μεταρρυθμίσεων. Αλλά ακόμα και στο εσωτερικό του εν λόγω συνασπισμού, η κατάσταση εξακολουθεί να είναι δύσκολη, καθώς με το σοσιαλιστικό ΠΑΣΟΚ και την αριστερή ΔΗΜΑΡ συμμετέχουν στην κυβέρνηση δύο κόμματα, τα οποία εξακολουθούν να αντιστέκονται έντονα σε σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στον δημόσιο τομέα. Η άρνηση της πραγματικότητας από την πλευρά των αντιπάλων της μεταρρύθμισης είναι εντυπωσιακή: τα μέλη του αντιπολιτευτικού αριστερού συνασπισμού ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος σε δημοσκοπήσεις δίνει μάχη σώμα με σώμα με τη συντηρητική Νέα Δημοκρατία, εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι

ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα δεν είναι υπερδιογκωμένος και ως εκ τούτου καμία απόλυση δεν είναι απαραίτητη.

Τα ελληνικά κόμματα επεδίωξαν από την αρχή της μεταρρυθμιστικής αντιπαράθεσης να δημιουργήσουν πολιτικό κεφάλαιο για δικούς τους σκοπούς. Μέχρι το 2012, όλοι σχεδόν οι εμπλεκόμενοι στη μεταρρυθμιστική ατζέντα απέφευγαν να αναλάβουν την ευθύνη. Η κατάσταση αυτή επηρέασε επίσης πολύ αρνητικά τη δημόσια συζήτηση: τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης υιοθέτησαν κι αυτά την απόρριψη των μεταρρυθμίσεων κι έτσι χάθηκε νωρίς η αναγκαία αξιοπιστία, με την οποία θα μπορούσε ο λαός να μπει στην διαδικασία αποδοχής των δύσκολων αναπροσαρμογών. Αυτές τις ζημιές θα πρέπει τώρα με κόπο να διορθώσει ο τρικομματικός συνασπισμός – γιατί χωρίς την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη του λαού, μια ατζέντα όπως αυτή που έχει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα δεν μπορεί να καταστεί εφικτή.

...ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΕΧΟΥΝ ΓΙΝΕΙ ΤΟΣΟ ΛΙΓΑ

Πίσω από τη σημερινή πολιτικο-κομματική αντιπαράθεση στην Ελλάδα, την οποία ένας ξένος από τη δική του οπτική γωνία και δεδομένης της κατάστασης της χώρας είναι ενίοτε δύσκολο να καταλάβει, βρίσκεται ένα μοτίβο με μακρά παράδοση και γερές ιστορικές βάσεις: η προστασία των ψηφοφόρων. Σήμερα, αυτό σημαίνει κυρίως την προστασία μεγάλου μέρους του δημόσιου τομέα από απολύσεις. Παραδοσιακά, από αυτόν τον τομέα αντλούσε τους υποστηρικτές του το ΠΑΣΟΚ – το οποίο συνεντρίβη στις εκλογές και φτάνει πλέον το 5,5 τοις εκατό στις τρέχουσες δημοσκοπήσεις, από την απόλυτη πλειοψηφία που είχε λάβει το 2009. Το σύστημα της εύνοιας των ψηφοφόρων ήταν διαδεδομένο: ελλείψει βιομηχανικών πυρήνων, οι οπαδοί τοποθετούνταν στον δημόσιο τομέα που ολοένα και διογκωνόταν ανά τις δεκαετίες. Οι στατιστικές δείχνουν ότι αυτό γινόταν κυρίως αμέσως πριν ή μετά από εκλογές.⁴ Οι ψηφοφόροι αυτοί πέρασαν στον αντιπολιτευτικό ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος βγήκε σημαντικά ενισχυμένος από την εκλογική χρονιά του 2012.

Το σύστημα της εύνοιας των ψηφοφόρων ήταν διαδεδομένο: οι οπαδοί τοποθετούνταν στον δημόσιο τομέα που όλο και περισσότερο διογκωνόταν, κυρίως αμέσως πριν ή μετά από εκλογές.

4 | Πρβλ. Elisa Hübel (Ελίζα Χύμπελ), "Nepotismus bei Athens Metro" («Νεποτισμός στο Μετρό της Αθήνας»), Neue Zürcher Zeitung, 18.02.2013.

Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους στην παρούσα μορφή του, το πολιτικό του σύστημα λειτούργησε διαφορετικά από ό,τι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη.⁵ Οι δομές που εισήχθησαν στην Ελλάδα κατά την οθωμανική εποχή οδήγησαν σύντομα σε έναν διπλό ρόλο του πολιτικού προσωπικού που αποδείχτηκε δίκοπο μαχαίρι: το σύστημα των μουχτάρηδων που επικρατούσε σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία καθιστούσε τους πολιτικούς ηγέτες ταυτόχρονα δέκτες σημαντικών προνομίων για την πίστη που έδειχναν στους Οθωμανούς και τοκογλύφους απέναντι στους προστατευόμενους τους. Οι στενοί δεσμοί της Ορθόδοξης Εκκλησίας με το κράτος προσέδωσαν κι αυτοί κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην πολιτική κουλτούρα της Ελλάδας: ως θεματοφύλακας της ελληνικής ταυτότητας κατά την οθωμανική περίοδο, η Εκκλησία άσκησε σημαντική επιρροή στην πολιτική, ενώ την ίδια στιγμή λειτουργούσε ως φοροεισπράκτορας των Οθωμανών ηγεμόνων.

Οι εξελίξεις αυτές εξαρχής αποδυνάμωσαν το ελληνικό κράτος, κυρίως διοικητικά, διόγκωσαν δαπανηρά τον δημόσιο τομέα και με αυτό τον τρόπο δημιούργησαν προβλήματα οικονομικά και πολιτικά. Ιστορικά, μέχρι και σήμερα, τα ελληνικά κόμματα υστερούν σε προγραμματική και οργανωτική δομή, καθώς και σε εσωκομματική διαδικασία λήψης αποφάσεων σε σχέση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Η Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 σημείωσε αρχικά κάποια οικονομική ανάπτυξη: μεταξύ του 1995 και του 2000 η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε με μεγάλη ταχύτητα, φθάνοντας στο διάστημα 2000-2007, ακόμη και σε ρυθμό ανάπτυξης 4,2 τοις εκατό ετησίως. Την ίδια στιγμή όμως, η χώρα δημιούργησε έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της τάξεως του 15 τοις εκατό του ΑΕΠ (2008).⁶ Τόσο πριν από την είσοδο στην τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα και αργότερα ΕΕ όσο και πριν την είσοδο στην ευρωζώνη, απέτυχαν αρκετά φιλόδοξα μεταρρυθμιστικά σχέδια, τα οποία όφειλαν να εξασφαλίσουν μια πιο αποτελεσματική είσπραξη φόρων και μια σταθεροποίηση του προϋπολογισμού. Οι αποφάσεις που ελήφθησαν δεν εφαρμόστηκαν. Αιτίες ήταν η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή τους και οι

5 | Πρβλ. Heinz A. Richter (Χάιντς Α. Ρίχτερ), "Die politische Kultur Griechenlands: Zu den historischen Gründen eines fundamentalen Missverstehens", (Η πολιτική κουλτούρα της Ελλάδας: Προς τους ιστορικούς λόγους μιας βασικής παρανόησης» *Die Politische Meinung*, 57, 2012, 3, 51-58.

6 | Πρβλ ΟΟΣΑ Σημ. 2, 36 ff.

αναποτελεσματικές δομές της κεντρικής ελληνικής διοίκησης. Το κόστος που προέκυψε για την ελληνική οικονομία και κοινωνία ήταν και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να είναι υψηλό.

Το καθιερωμένο σύστημα πελατειακών σχέσεων οδήγησε τελικά τη χώρα στην οικονομική καταστροφή: οι δαπάνες δεν υποβάλλονταν σε κανέναν ουσιαστικό έλεγχο, ενώ το δημόσιο χρέος αυξανόταν μεταξύ του 2000 και του 2008 κατά 5,5 τοις εκατό ετησίως, ξεπερνώντας σημαντικά την αύξηση του ΑΕΠ. Το 2009, το ποσοστό του ελλείμματος έφτασε στο 16 τοις εκατό του ΑΕΠ. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου για κατανάλωση αντί για επενδύσεις. Ομοίως εξαφανίστηκε μέσα στα δίκτυα των κομμάτων και των συνδικάτων και η χρηματοδότηση της ΕΕ για διαρθρωτικά και αναπτυξιακά έργα. Τα μειωμένα επιτόκια στις οικονομικές αγορές μετά την είσοδο στην ευρωζώνη χρησιμοποιήθηκαν για άλλες δημόσιες δαπάνες και για τη διανομή των οικονομικών εξυπηρετήσεων, των λεγόμενων ρουσφετιών. Ενώ σε πολλές χώρες της Ευρωζώνης οι μισθοί συγκρατήθηκαν, στην Ελλάδα μόνο κατά την τελευταία δεκαετία αυξήθηκε το κόστος εργασίας κατά 25 τοις εκατό. Τράπεζες και νοικοκυριά μπηγαν με τη σειρά τους στο παιχνίδι και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού βρέθηκε να απολαμβάνει μια άνευ προηγουμένου ευημερία - με δανεικά χρήματα.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ:

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΜΙΣΟΓΕΜΑΤΟ ΠΟΤΗΡΙ

Από τότε που η κατάσταση αυτή κλιμακώθηκε και η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να ζητήσει τον Απρίλιο του 2010 πιστωτική βοήθεια από τους Ευρωπαίους εταίρους και το ΔΝΤ, πολλά μεσολάβησαν σε μικρό διάστημα.

Το ελληνικό κράτος χρειάζεται να πετύχει μια ριζική μείωση του ελλείμματος μέσω δημόσιας αποταμίευσης, ιδιωτικοποιήσεων καθώς και μέτρων για την αύξηση των εσόδων. Αυτό το εγχείρημα μπορεί, σε δημοσιονομικό επίπεδο, να έχει πρωτοφανή επιτυχία ως προς τη σταθε-

ροποίηση: οι πρωτογενείς δαπάνες της κυβέρνησης (εξαιρουμένων των πληρωμών τόκων) μειώθηκαν στο διάστημα 2009-2012 πάνω από 22 τοις εκατό. Το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά ένα αξιοσημείωτο εννέα τοις εκατό και το διαρθρωτικό έλλειμμα κατά πάνω από 14 τοις εκατό. Το διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο βρίσκεται τώρα στο 4,4 τοις εκατό του ΑΕΠ και ως εκ τούτου για πρώτη φορά

Οι πρωτογενείς δαπάνες της κυβέρνησης μειώθηκαν πάνω από 22 τοις εκατό. Το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά ένα αξιοσημείωτο εννέα τοις εκατό και το διαρθρωτικό έλλειμμα κατά πάνω από 14 τοις εκατό.

εδώ και πολύ καιρό ξανά σε θετική τροχιά.⁷ Τέθηκαν σαφή όρια δαπανών για όλα τα υπουργεία, τα οποία θα πρέπει να ελεγχθούν αποτελεσματικά και με διαφάνεια με τη βοήθεια των δομών πληροφορικής (IT) που ακόμα δεν έχουν εισαχθεί. Έγιναν μεγάλες περικοπές στις συντάξεις και τους μισθούς από τις τεχνοκρατικές κυβερνήσεις Παπαδήμου και Πικραμμένου και από τη σημερινή κυβέρνηση Σαμαρά. Κάθε Έλληνας έχει κατά μέσο όρο χάσει πλέον το 20 τοις εκατό περίπου του μισθού του. Από την πλευρά των δαπανών, οι επιτυχίες στο ελληνικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα είναι αξιοσημείωτες, ακόμα κι αν μέχρι σήμερα οι υψηλοί χρεωστικοί τόκοι για το κρατικό χρέος θέτουν σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα των μέτρων λιτότητας που έχουν ληφθεί. Αλλά και από την πλευρά των εσόδων έχουν γίνει προσπάθειες για σταθεροποίηση. Έχουν ανά τακτά χρονικά διαστήματα αυξηθεί βασικοί φόροι: έτσι, ο ΦΠΑ βρίσκεται πλέον μετά από δύο αυξήσεις στο 23 τοις εκατό. Επίσης, αυξήθηκαν οι φόροι κατανάλωσης στο αλκοόλ, τη βενζίνη και τον καπνό.

Ελήφθησαν ακόμα σημαντικές διαρθρωτικές αποφάσεις: αυξήθηκε η ηλικία συνταξιοδότησης, τροποποιήθηκε η διάρθρωση του κόστους των συντάξεων και καταργήθηκε η πρόωρη συνταξιοδότηση στον δημόσιο τομέα. Μειώθηκε ο κατώτατος μισθός κατά μέσο όρο κατά 22 τοις εκατό, με την ελπίδα να μειωθούν με τον τρόπο αυτό τα εμπόδια για την είσοδο στην αγορά εργασίας, ιδίως για τους νέους εργαζομένους. Ενισχύθηκαν οι τοπικές μισθολογικές συμβάσεις και περιορίστηκε η διάρκεια των συλλογικών συμβάσεων σε μια μέγιστη περίοδο τριών ετών. Μειώθηκαν οι αποζημιώσεις

απόλυσης και χαλάρσαν οι προηγούμενες πολύ αυστηροί κανόνες για την προστασία από απόλυση.

Υπάρχουν όμως ακόμα αδύναμα σημεία στην ελληνική μεταρρυθμιστική ατζέντα, κυρίως

στο κομμάτι των εσόδων: η βαθιά ύφεση οδηγεί σε χαμηλά έσοδα για το κράτος, με τις δαπάνες να αυξάνονται λόγω της ανεργίας. Κεντρικό πρόβλημα από την πλευρά των εσόδων παραμένουν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στην είσπραξη των φόρων. Οι αρμόδιες αρχές δεν είναι ακόμα σε θέση, από άποψη

Η βαθιά ύφεση οδηγεί σε χαμηλά έσοδα για το κράτος με τις δαπάνες να αυξάνονται λόγω της ανεργίας. Κεντρικό πρόβλημα από την πλευρά των εσόδων παραμένουν οι μεταρρυθμίσεις του φορολογικού συστήματος.

7 | Πρβλ. Jürgen Matthes (Γιούργκεν Μάτες), "Griechenland: Silberstreif am Horizont?! Eine kurze Reformbilanz", («Ελλάδα: φως στον ορίζοντα; Μια μικρή μεταρρυθμιστική αναφορά») Institut der deutschen Wirtschaft (Ινστιτούτο Γερμανικής Οικονομίας), Policy Paper, 4/2013.

διοίκησης και προσωπικού, να αυξήσουν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού και κυρίως να σταματήσουν τη φοροδιαφυγή. Η αποτελεσματική καταπολέμηση της διαφθοράς αποτελεί εδώ ένα κεντρικό θέμα: στον πιο πρόσφατο δείκτη διαφθοράς που δημοσίευσε η Διεθνής Διαφάνεια (Transparency International) και μετρά τη διαφθορά στη δημόσια διοίκηση, η Ελλάδα βρίσκεται στη θέση 94 από 174 χώρες – μαζί με την Κολομβία και το Τζιμπουτί. Ανάμεσα στα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης η χώρα είναι τελευταία.⁸

Παρά τη σημαντική αυτή πρόοδο, μια ματιά στο μέλλον της ελληνικής ατζέντας ακόμα ζαλίζει: μαζί με την αποτελεσματική ανασυγκρότηση του συστήματος συλλογής φόρων, είναι ιδιαίτερα αναγκαία η εισαγωγή βιώσιμων δομών πληροφορικής στη γενική κεντρική διοίκηση, ώστε να αντιμετωπιστούν οι νέες απαιτήσεις για διαφάνεια και αποτελεσματικότητα. Η αγορά εργασίας πρέπει να γίνει πιο ευέλικτη και τα επαγγέλματα που είναι ακόμα κλειστά πρέπει να ανοίξουν στον ανταγωνισμό. Το σύστημα τιμολόγησης πρέπει να συνδεθεί στενότερα με τις γενικές οικονομικές εξελίξεις και την παραγωγικότητα και να «σπάσει» σε λειτουργικό επίπεδο – μακριά από μεγάλες συλλογικές συμβάσεις με υπερβολικά μακροπρόθεσμη διάρκεια, άκαμπτους μισθούς και ωράριο εργασίας, που σε πολλές εταιρείες οδήγησαν σε απολύσεις, καθώς πιο ευέλικτα μοντέλα όπως π.χ. η μερική απασχόληση θα μπορούσαν να έχουν σώσει ορισμένες θέσεις εργασίας. Οι κατακερματισμένες αγορές προϊόντων πρέπει κι αυτές να ανοίξουν και να αυξηθεί ο ανταγωνισμός ώστε οι τιμές να γίνουν πιο προσιτές. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας που διαμορφώνεται και θα πρέπει να έχει ισχυρό επαγγελματικό προσανατολισμό – που θα πρέπει να περιλαμβάνει πρακτικά και προσαρμοσμένα μαθήματα κατάρτισης. Ο τομέας της υγείας είναι υπό κατάρτιση και χρειάζεται μια εκτεταμένη μεταρρύθμιση, καθώς η χρηματοδοτούμενη από το κράτος πρόνοια με δυσκολία στέκεται στα πόδια της. Ιδίως οι δαπάνες φαρμάκου αυξήθηκαν υπερβολικά στην Ελλάδα. Το 2009 βρίσκονταν ψηλότερα από ό, τι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του ΟΟΣΑ. Η διαφθορά και η γραφειοκρατία χαρακτηρίζαν και αυτόν τον τομέα και

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας που διαμορφώνεται και θα πρέπει να έχει ισχυρό επαγγελματικό προσανατολισμό – που θα πρέπει να περιλαμβάνει πρακτικά και προσαρμοσμένα μαθήματα κατάρτισης.

8 | Πρβλ. Transparency International, "Corruption by Country. Corruption Perceptions Index (2012)", http://transparency.org/country#GRC_DataResearch [18.04.2013].

οδήγησαν –χωρίς έλεγχο κόστους– σε διαρροές λογαριασμού του δημόσιου τομέα ύψους δισεκατομμυρίων.

Στον ιδιωτικό τομέα κυρίως, οι αναγκαίες αυτές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις συνδέονται άμεσα με την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας: τα έσοδα από τις επενδύσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις που αναμένονταν για το εγγύς μέλλον δεν έχουν ακόμα υλοποιηθεί λόγω του κακού επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας. Στην κατάταξη Doing Business της Παγκόσμιας Τράπεζας η Ελλάδα καταλαμβάνει τακτικά

Μεγάλα γραφειοκρατικά και οικονομικά εμπόδια εξακολουθούν να επιβαρύνουν τις εισαγωγικές και εξαγωγικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων. Η εισαγωγή των λεγόμενων One-Stop-shops έφερε διοικητική απλούστευση.

χαμηλές θέσεις: το 2013 ήταν 78η από 185 χώρες. Ενώ σημείωσε σημαντική άνοδο έντεκα θέσεων από το 2012, βρίσκεται ακόμα χαμηλά σε ευρωπαϊκό επίπεδο.⁹ Σε αυτό συμβάλλουν περίπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες έγκρισης και καταγραφής, το διοικητικό κόστος έναρξης μιας επιχείρησης καθώς και η νομική αβεβαιότητα που οφείλεται σε αδιαφανείς και χρονοβόρες διαδικασίες σε περίπτωση αντιδικίας. Μεγάλα γραφειοκρατικά και οικονομικά εμπόδια εξακολουθούν να επιβαρύνουν τις εισαγωγικές και εξαγωγικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων. Η εισαγωγή των λεγόμενων One-Stop-shops έφερε διοικητική απλούστευση και ταχύτερες και πιο διαφανείς διαδικασίες, δεν μπόρεσε όμως να λύσει το πρόβλημα της γενικά έντονης απροθυμίας των επενδυτών. Επίσης, οι κατακερματισμένες αγορές προϊόντων και τα καρτέλ έχουν ως αποτέλεσμα, λόγω της έλλειψης ανταγωνισμού, οι τιμές καταναλωτή στην Ελλάδα να μην έχουν προσαρμοστεί στο νέο επίπεδο μισθών.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΟΤΑΞΙΟ

Μετά τις σημαντικές προσπάθειες εξυγίανσης στο κομμάτι των δαπανών, η ανάγκη εκσυγχρονισμού επικεντρώνεται πλέον όλο και περισσότερο στον ελληνικό δημόσιο τομέα, ο οποίος αποτελεί τόσο βάρος ως προς τις δαπάνες όσο και τροχοπέδη για την εφαρμογή σημαντικότερων μεταρρυθμίσεων που ήδη έχουν αποφασιστεί για όλους τους άλλους τομείς: με τις απαρχαιωμένες δομές και το φτωχά καταρτισμένο προσωπικό της, η δημόσια διοίκηση δεν είναι ακόμα σε θέση να διαχειριστεί και να εφαρμόσει αποτελεσματικά τις μεταρρυθμίσεις. Καθότι και η ίδια αποτελεί στόχο μεταρρυθμιστικών

9 | Πρβλ Παγκόσμια Τράπεζα, "Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises", 2013, [http://doing-business.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Docments/ Profiles/Country/GRC.pdf](http://doing-business.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Docments/Profiles/Country/GRC.pdf) [18.04.2013].

απαιτήσεων, συχνά δεν έχει τη βούληση και το κίνητρο να υποστηρίξει τα αναγκαία μέτρα. Οι περικοπές βέβαια σήμαιναν ότι και ο δημόσιος τομέας αναγκάστηκε να αποδεχτεί 20 με 30 τοις εκατό μείωση στους πραγματικούς μισθούς, οι εργαζόμενοι όμως σε μεγάλες δημόσιες επιχειρήσεις γλίτωσαν για μεγάλο διάστημα αυτές τις μειώσεις. Εκεί έπαιξαν σημαντικό ρόλο οι άκαμπτες συνδικαλιστικές δομές, οι οποίες στην Ελλάδα έχουν μακρά και ισχυρή παράδοση και μεγάλη δύναμη στο μπλοκάρισμα των μεταρρυθμίσεων. Ακόμη και σε περιόδους κρίσης τα συνδικάτα αποδεικνύονται τροχοπέδη μεταρρυθμίσεων, υποστηρίζοντας μια παγωμένη αγορά εργασίας σε βάρος εκείνων που ψάχνουν δουλειά – και αυτοί στην Ελλάδα σήμερα είναι προπαντός νέοι και συχνά πολύ καταρτισμένοι εργαζόμενοι.

Το πραγματικό μέγεθος του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα αποτελεί συχνά θέμα αντιπαράθεσης. Τα δεδομένα που παρέχονται είναι ασαφή – πράγμα ασυνήθιστο για ένα κράτος μέλος της ΕΕ. Το 2008 μετρήθηκαν 392.000 υπάλληλοι στον ελληνικό κρατικό μηχανισμό. Αυτό σήμαινε ότι το 7,9 τοις εκατό του εργατικού δυναμικού της χώρας ήταν δημόσιοι υπάλληλοι, ποσοστό που την κατέτασσε κάτω από όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, πλην της Ιαπωνίας. Η εικόνα όμως αλλάζει σημαντικά όταν λαμβάνεται υπόψη ολόκληρος ο δημόσιος τομέας της Ελλάδας: ως προς τον αριθμό των εργαζομένων σε κρατικές επιχειρήσεις, η Ελλάδα αφήνει πίσω όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Το 2008 οι εργαζόμενοι αυτοί αποτελούσαν το 12,8 τοις εκατό του ελληνικού εργατικού δυναμικού – 692.000 άτομα σε απόλυτους αριθμούς.¹⁰ Από έρευνα του 2010 προέκυψε ένας αριθμός περίπου 768.000 εργαζομένων στον δημόσιο τομέα (εξαιρουμένων των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας), εκ των οποίων το 81 τοις εκατό μόνιμοι.¹¹ Επιπλέον, ο ελληνικός δημόσιος τομέας έχει γηρασμένο προσωπικό – το 2009 το 38 τοις εκατό των δημοσίων υπαλλήλων ήταν άνω των 50 ετών.¹² Σε συνδυασμό με την όλο και ισχυρότερη θέση των συνδικάτων στον δημόσιο τομέα, αυτή η περίπλοκη

Ως προς τον αριθμό των εργαζομένων σε κρατικές επιχειρήσεις, η Ελλάδα αφήνει πίσω όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Το 2008 οι εργαζόμενοι αυτοί αποτελούσαν το 12,8 τοις εκατό του ελληνικού εργατικού δυναμικού – 692.000 άτομα σε απόλυτους αριθμούς

10 | Πρβλ ΟΟΣΑ Σημ. 2, 71 ff.

11 | Πρβλ Jens Bastian (Γενς Μπάστιαν), "Erfolg ist keine Überlebensgarantie für Griechenland: Bedingungen und Hürden bei der Umsetzung des griechischen Reformprogramms", (Η επιτυχία δεν είναι εγγύηση επιβίωσης για την Ελλάδα: προϋποθέσεις και εμπόδια για την εφαρμογή του ελληνικού μεταρρυθμιστικού προγράμματος) *Südoesteuropa-Mitteilungen*, 3, 2011, 5-22.

12 | Πρβλ ΟΟΣΑ Σημ. 2, 72.

κατάσταση έχει αρνητικό αντίκτυπο κυρίως στους νεότερους εργαζόμενους. Η δημόσια διοίκηση δεν υποφέρει μόνο από πληθωρικές και κατακερματισμένες δομές προσωπικού, αλλά και από μη ιδανική κατανομή των εργαζομένων: κάποιοι τομείς είναι φορτωμένοι με υπερβολικά πολύ προσωπικό – συχνά μη ικανό, ενώ άλλοι χρειάζονται επειγόντως νέο προσωπικό με κίνητρα και κατάρτιση, όπως π.χ. οι φορολογικές υπηρεσίες και τα δικαστήρια.

Οι μεταρρυθμίσεις που απαιτεί η τρόικα προβλέπουν μείωση των δημοσίων υπαλλήλων σε 150.000 μέχρι το 2015. Με τις πρόσφατες αποφάσεις του ελληνικού κοινοβουλίου στο τέλος Απριλίου έγινε μια αρχή στο θέμα, παραμένει όμως πολύ πίσω από τα συμφωνηθέντα για το 2013 νούμερα. Η ίδια η εφαρμογή αυτού του προγράμματος, το οποίο απαιτεί μια τεκμηριωμένη αξιολόγηση του προσωπικού καθώς και σαφείς στρατηγικές αποφάσεις στην επάνδρωση των υπουργείων και των τομέων διοίκησης, αποδεικνύεται επί του παρόντος ένα σημαντικό οργανωτικό και υλικοτεχνικό πρόβλημα. Ήδη πλέον στις πέντε θέσεις που χάνονται, μόνο η μία αναπληρώνεται – κάτι που δε βγάζει νόημα για όλους τους τομείς. Τα προαναφερθέντα εμπόδια μπαίνουν στον δρόμο για τη δημιουργία μιας πιο αποτελεσματικής διοικητικής δομής, καθώς αυτή ακριβώς η δομή ήταν που αποτελούσε τη δεξαμενή ψηφοφόρων της κυβέρνησης. Υπάρχει, επίσης, αισθητή δυσάρεσκεια στον λαό, που θεωρεί την εύνοια του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα –μετά την οικονομική κατάρρευση του ιδιωτικού τομέα– ως μια σημαντική κοινωνική αδικία που δε θέλει πια να αποδεχτεί. Μεγάλη είναι η δημόσια κατακραυγή για 2.000 υπαλλήλους έναντι των οποίων εκκρεμούν ποινικές

Η αρνητική εικόνα για τη δημόσια διοίκηση, την οποία συχνά οι ίδιοι οι δημόσιοι υπάλληλοι συμμερίζονται, είναι άρρηκτα δεμένη με τη θεμελιώδη δυσπιστία του ελληνικού λαού απέναντι στο κράτος του.

διώξεις και δεν έχουν ακόμη απολυθεί. Γενικά, η εικόνα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης είναι άσχημη και οι ίδιοι οι υπάλληλοί της συμμερίζονται την αρνητική αυτή άποψη για τον δημόσιο τομέα.¹³ Η αντίληψη αυτή συνάδει απόλυτα με τη γενική δυσπιστία των Ελλήνων προς το κράτος και τους θεσμούς του. Η πράξη εξισορρόπησης ανάμεσα σε μια βαθιά αποστροφή για το κράτος με ταυτόχρονη αγάπη για το ίδιο τους το έθνος και η παράλληλη χρήση του ίδιου κράτους ως φορέα πρόνοιας μπορεί να φαίνεται περίεργη, έχει όμως, όπως αναφέρθηκε, ιστορικές ρίζες.¹⁴

13 | Πρβλ αυτόθι., 79 ff.

14 | Πρβλ για περισσότερες λεπτομέρειες Richter Σημ, 5

Ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα απαιτεί πάνω απ' όλα έναν σαφώς καθορισμένο ρόλο και αρμοδιότητες, μαζί με την ικανότητα να επιδιώκει στρατηγικούς στόχους και τις απαραίτητες διαδικασίες για την επίτευξη και την εφαρμογή αυτών των στόχων σε διοικητικό επίπεδο – ειδικά σε εποχές τόσο σημαντικών αλλαγών όπως σήμερα. Τα όργανα, αλλά και η κουλτούρα της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα δεν έχουν μέχρι στιγμής επιτρέψει την εκκίνηση, εφαρμογή και επίβλεψη μιας συνεπούς πολιτικής. Τυποποίηση και υπερβολικοί κανονισμοί χαρακτηρίζουν τη διοίκηση. Ο συντονισμός μεταξύ υπουργείων για κοινούς πολιτικούς τομείς είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος και στην καλύτερη περίπτωση γίνεται *ad hoc*, με προσωπική πρωτοβουλία αλλά και με έλλειψη υποστηρικτικών δομών. Χαρακτηριστικό είναι, για παράδειγμα, το γεγονός ότι το 83 τοις εκατό των υπουργικών και διοικητικών κτηρίων δε διαθέτουν αίθουσες συνεδριάσεων.¹⁵ Η τυποποίηση της ελληνικής διοίκησης μειώνει τα κίνητρα για πρωτοβουλία και αυτόνομη δράση με σκοπό την αποτελεσματικότερη διαχείριση. Οι πόροι σπαταλούνται δεσμεύοντας καταρτισμένους εργαζόμενους σε γραφειοκρατικές διαδικασίες, τη στιγμή που η εμπειρία τους λείπει από αλλού.

ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΛΟΓΩ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΙΕΣΗΣ – ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΗ ΝΑ ΑΠΟΤΥΧΕΙ;

Η τρέχουσα διαδικασία ανανέωσης και μεταρρύθμισης στην Ελλάδα έχει εν πολλοίς επιβληθεί από εξωτερικούς παράγοντες – και αυτό αποτελεί μέρος του προβλήματος. Τα μέτρα που εξακολουθούν να βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό υπό ξένο έλεγχο μαρτυρούν τη μακροχρόνια αδυναμία των πολιτικών φορέων μέχρι το καλοκαίρι του 2012 και εξηγούν τη μαζική αντίδραση του πληθυσμού στην αρχική φάση καθώς και την τωρινή μεταρρυθμιστική κόπωση και λήθαργο.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ ως δανειστές ελέγχουν την εφαρμογή των μεταρρυθμιστικών απαιτήσεων στο πλαίσιο των λεγόμενων αποστολών της τρόικας μία φορά ανά τρίμηνο στην Αθήνα. Μετά το πέρας των εν λόγω αξιολογήσεων εκταμιεύεται κάθε επόμενη δόση του δανείου. Αυτές οι αποστολές εξακολουθούν να προσελκύουν την προσοχή του κόσμου και την κάλυψη από τα ΜΜΕ. Οι εξωτερικοί «ελεγκτές» αντιμετωπίζονται πάντα με καχυποψία και δυσπιστία.

15 | Πρβλ ΟΟΣΑ Σημ, 2, 64.

Κάθε αποχώρηση των εκπροσώπων της τρόικας από την Αθήνα λόγω έλλειψης συμφωνίας με την κυβέρνηση αποτελεί ένα «πανηγύρι» των μέσων ενημέρωσης. Αυτό τουλάχιστον σημαίνει ότι το κοινό ενδιαφέρεται για τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, την επιτυχία ή αποτυχία τους, καθώς και την ανάγκη για βελτιώσεις. Στο τέταρτο όμως έτος αυτής της διαδικασίας παρατηρείται από όλες τις πλευρές κόπωση και απογοήτευση.

Κάθε αποχώρηση των εκπροσώπων της τρόικας από την Αθήνα λόγω έλλειψης συμφωνίας με την κυβέρνηση αποτελεί ένα «πανηγύρι» των μέσων ενημέρωσης. Αυτό τουλάχιστον σημαίνει ότι το κοινό ενδιαφέρεται για τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, την επιτυχία ή αποτυχία τους, καθώς και την ανάγκη για βελτιώσεις.

Η μεταρρυθμιστική διαδικασία υπήρξε εξαρχής μια διαδικασία έξωθεν καθοδήγησης και έτσι έχει παραμείνει σε πολλά σημεία: στην Ελλάδα θεωρείται και αντιμετωπίζεται ως αμιγώς τεχνοκρατική διαδικασία χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι απώλειες της χώρας. Αυτή είναι μια πολύ προβληματική κατάσταση, καθώς τέτοιες

βαθείς αλλαγές, όπως αυτές που βιώνει τώρα η Ελλάδα και που έχει ακόμα μπροστά της στα ερχόμενα χρόνια, δεν μπορεί να τις προωθήσει και να τις εφαρμόσει με λογικό τρόπο ένας από μηχανής θεός. Ένα τέτοιο έργο αποτελεί εθνικό εγχείρημα, το οποίο θα πρέπει κατά κύριο λόγο να υλοποιηθεί από μια ευρεία πολιτική συμμαχία, που θα είναι σε θέση να πάρει με το μέρος της τους εμπλεκόμενους κυβερνητικούς φορείς και ιδίως τον λαό. Αυτή η ευκαιρία δυστυχώς χάθηκε για την Ελλάδα. Η δύσκολη θέση την οποία τροφοδότησαν πολιτικοί και ΜΜΕ δεν κόστισε μόνο πολύ χρόνο και χρήμα αλλά και πολιτική αξιοπιστία τόσο μέσα στην Ελλάδα όσο και στη διεθνή κοινότητα. Οι πολιτικοί απέτυχαν να διευκρινίσουν ότι η ανάγκη για ενισχυμένη ανταγωνιστικότητα δεν είναι απλώς απαίτηση της ΕΕ –πόσω μάλλον της Γερμανίας μόνο– αλλά αποτελεί απαίτηση για κάθε κράτος που τοποθετείται σήμερα στον διεθνή ανταγωνισμό.

Θα πρέπει, λοιπόν, να εκτιμηθεί ακόμα περισσότερο η συνεχιζόμενη ενασχόληση των Ευρωπαίων εταίρων με την Ελλάδα, οι οποίοι να μην επιβάλλουν αυστηρά κριτήρια ως προς την εκτίμηση της προόδου της μεταρρύθμισης κατά τις αποστολές τους στην Αθήνα, αλλά έχουν προσφέρει μεγάλη υποστήριξη και παραχωρήσεις. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το έργο της Task Force for Greece που τοποθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο της οποίας κυρίως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Γαλλία συμβουλευούν υπουργεία και οργανισμούς στην Ελλάδα. Πάνω από 50 εμπειρογνώμονες από αρκετά κράτη μέλη της ΕΕ με μεγάλη εμπειρία συμβουλευούν

τους σχετικούς ελληνικούς φορείς για τεχνικές μεταρρυθμιστικές διαδικασίες σε σύνολο δέκα πολιτικών τομέων.

Μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και αντιπρόσωποι της τρόικας συζητούν για την αναζωογόνηση της ελληνικής οικονομίας.

Πηγή: Pietro Naj-Oleari, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΕΡ (CC BY-NC-ND).

Όπως δείχνουν τα πράγματα μέχρι στιγμής, φαίνεται ότι η υψηλή εξωτερική πίεση για μεταρρύθμιση και πειθαρχία έχει οδηγήσει σε πραγματικές αλλαγές. Υπάρχουν ακόμα και μέσα στην Ελλάδα φωνές που θεωρούν ότι η επιτυχία του έργου θα ήταν αδύνατη χωρίς αυτή την εξωτερική πίεση.¹⁶ Αλλά για την Ελλάδα μια τέτοια διαδικασία αποτελεί ένα λεπτό ψυχολογικό εγχείρημα πολιτικής και κοινωνικής διαμεσολάβησης. Αυτό είναι που έχουν υποτιμήσει από την αρχή οι Ευρωπαίοι δανειστές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο τρικομματικός συνασπισμός υπό τον πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά έχει μόνο αυτή την ευκαιρία να βάλει την Ελλάδα σε θετική πορεία – αυτό το ξέρει καλά, όπως και η πλειοψηφία

16 | Prβλ Julia Amalia Heyer (Γιούλια Αμαλία Χάιερ), "Der Winzer, der Müll und die Stadt", *Der Spiegel*, Nr. 7/2012, 13.02.2012, 86 ff., <http://spiegel.de/spiegel/print/d-83977246.html> [18.04.2013].

των Ελλήνων. Αυτό είναι που ενώνει τόσο τους εταίρους όσο και τον πληθυσμό, παρά τη μεγάλη απογοήτευση και τη λανθάνουσα συλλογική κατάθλιψη. Είναι αρκετά αμφίβολο αν και στις επόμενες εκλογές θα δοθεί φιλοευρωπαϊκό μήνυμα, όπως τον Ιούνιο του 2012. Η αντιπολίτευση έχει εύκολο παιχνίδι και η ενδυνάμωση των πολιτικών άκρων, ιδίως στο δεξιότερο άκρο του πολιτικού φάσματος, ανησυχεί ιδιαίτερα όλους τους παρατηρητές. Η πολιτική κρίση είναι ιδιαίτερα εμφανής στις δημοσκοπήσεις.

Υπάρχει ένα γενικό αίσθημα ότι η χώρα κινδυνεύει να επιβαρυνθεί όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά και ως εκ τούτου τελικά και δημοκρατικά. Με αυτό το σκεπτικό η Ευρώπη παραχώρησε χρόνο. Αυτός ο χρόνος θα πρέπει τώρα να αξιοποιηθεί ακόμα πιο έντονα και γρήγορα για να γίνουν αποφασιστικά βήματα στον τομέα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων: ο ελληνικός λαός, ο οποίος στην πλειοψηφία του επηρεάζεται έντονα από τις μεταρρυθμίσεις, περιμένει πάνω απ' όλα το «μεταρρυθμιστικό του μερίδιο». Αυτό αφορά κυρίως στην καταπολέμηση της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής, ουσιώδη ζητήματα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μόνο διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις μπορούν, μετά τις ιδιαίτερα οδυνηρές περικοπές στον δημοσιονομικό τομέα, να αποκαταστήσουν τη μακροπρόθεσμη εμπιστοσύνη και αξιοπιστία. Δεν είναι λοιπόν μόνο θέμα εμπιστοσύνης των διεθνών εταίρων προς την Ελλάδα – ως δανειολήπτη και τόπο επενδύσεων. Είναι πολύ περισσότερο θέμα εμπιστοσύνης του ελληνικού λαού στο κράτος, τα θεσμικά όργανα και τους πολιτικούς του παράγοντες. Εδώ, η ελληνική κυβέρνηση έχει μπροστά της μια μακρά και δύσκολη διαδικασία στην πορεία προς την ανάπτυξη, την παραγωγικότητα την απασχόληση.